

# Hur görs barn, barndom och föräldraskap i de statliga satsningarna på stöd till föräldrar?

En diskursanalys av den samtida politiken  
kring föräldrastöd

Sofia Littmarck





# Hur görs barn, barndom och föräldraskap i de statliga satsningarna på stöd till föräldrar?

En diskursanalys av den samtida  
politiken kring föräldrastöd

Sofia Littmarck

Tema Barn  
Forskningsrapport 2012:9  
Linköping 2012

© Tema Barn, Tema, Linköpings universitet 2012  
Grafisk form: Tomas Hägg, LiU-Tryck  
Tryck: LiU-Tryck  
Distribution: Tema Barn, Tema, Linköpings universitet

Tema Barn bedriver tvärvetenskaplig tematisk forskning om barn, barndom och familj, historiskt och i samtiden. Barns aktörskap och barnperspektiv är av centralt intresse, liksom barndomens förändrade innebörder över tid och rum.

Denna rapportserie startades 2012 och presenterar forskning från tema Barn.

Rapporten och dess bilagor finns tillgänglig på <http://www.tema.liu.se/tema-b/publikationer?l=sv>



Adress:  
Tema Barn  
Linköpings universitet  
581 83 LINKÖPING  
[www.tema.liu.se/tema-b](http://www.tema.liu.se/tema-b)



## Innehåll

Förord .....	11
Sammanfattning .....	13
Inledning .....	15
Syfte och problemformulering.....	16
Material.....	17
Familjepolitik under 1900-talet .....	18
Välfärdsstat och familjepolitik i förändring.....	20
Föräldrastöd och föräldrautbildning i Sverige .....	23
Kritisk diskursanalys som teori och metod.....	25
Kritisk diskursanalys som metod.....	27
Analys.....	29
Stöd i föräldraskapet .....	30
Komplex föräldraskap i ett lika komplext samhälle .....	30
Föräldraskapet – ett trefaldigt ansvarstagande.....	35
Barndomen och den sköra framtiden.....	39
Det sårbara, påverkbara barnet .....	40
Det kompetenta, deltagande barnet.....	43
Avslutande diskussion .....	44
Referenser.....	49
Material.....	51
Summary .....	53





## Förord

Den här artikeln är ett resultat av den pilotstudie jag gjorde inför mitt avhandlingsprojekt under våren och sommaren 2012 på Tema Barn, Linköpings universitet. Avhandlingsprojektet handlar om familjepolitik med fokus på politiken kring föräldrastöd från det sena 1960-talet fram till idag.

Sofia Littmarck

Doktorand

Tema barn, Linköpings universitet



## Sammanfattning

I artikeln studeras den samtida politiken kring föräldrastöd i Sverige med utgångspunkt i den statliga utredningen SOU 2008:131 *Föräldrastöd en vinst för alla*. Här förordas ett utbyggt och generellt föräldrastöd riktat till alla föräldrar med barn mellan 0 och 18 år. Välfärdsstaten har under de senaste decennierna genomgått ett antal förändringar. Staten har allt mer fått rollen att möjliggöra för individen att själv skapa sin välfärd, bland annat genom förebyggande insatser. De ökande satsningarna på föräldrastödet kan ses som en del av den här förändringen. Syftet med artikeln är att, i ljuset av de pågående förändringsprocesserna, studera vilka typer av relationer mellan stat/samhälle, familj, föräldrar och barn som förhandlas och omförhandlas i den statliga utredningen om föräldrastöd SOU 2008:131 samt en proposition (Prop. 2007/2008:110), ett direktiv (Dir. 2008:67) och en regeringsskrivelse (Skr. 2007/2008:111), vilka samtliga ligger till grund för det samtida föräldrastödet. Här studeras hur barn, barn- dom, familj och föräldraskap görs i det offentliga materialet om föräldrastöd och hur satsningarna på föräldrastöd motiveras. Det som anges ligga till grund för satsningarna på stöd till föräldrar är vad som identifieras som barns och ungas försämrade psykiska och fysiska hälsa. Analysmetod såväl som teoretiska utgångspunkter ligger i Norman Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA). Analysen visar att trots att stödet riktas till föräldrarna läggs inte skulden direkt på föräldrarna utan på ett samhälle som beskrivs som komplext och kravfyllt. För att hantera föräldraskapet i ett sådant samhälle anses föräldern behöva stöd för att kunna bygga självkänsla och lita till sin kompetens. Förälderns ansvar betonas i texterna och identifieras på tre nivåer. De handlar om ansvar för sina barns välfärd, för samhällets välfärd och för att som förälder ta del av den kunskap och stöd som samhället erbjuder. Barnen skrivs fram som sårbara och formbara i relation till familjen och på så vis identifieras föräldrarna både som ett potentiellt problem och en lösning i relation till barns försämrade hälsa. Barnkonventionen ges en central roll i texterna och här etableras en syn på barn som kompetenta att vara delaktiga i utformandet av föräldrastödet vilket inte bara innebär ökade möjligheter för barn utan i viss mån också ett krav på deltagande.



## Inledning

Under de senaste decennierna har synen på välfärd genomgått flera förändringar vilka också inneburit att organiseringen av välfärden på flera sätt skiljer sig från utformandet av "den svenska modellen" eller "folkhemmet". Dessa förändringar rör inte minst synen på statens respektive medborgarens roller i skapandet av välfärd (Petersson m.fl., 2012). Enligt Sandin och Halldén kan vi se hur det tar sig uttryck bland annat genom att staten tar ett minskat detaljansvar för familjens och barnens välfärd (Sandin & Halldén, 2003). Vad staten istället strävar efter är att skapa förutsättningar för individen att själv utforma sin välfärd och på så vis, menar Johansson, har förebyggande och främjande strategier kommit att få en mer betydande roll (Johansson, 2012). En sådan förebyggande strategi kan till exempel vara att ge stöd till föräldrar genom det så kallade föräldrastödet. Att staten satsar på stöd och hjälp till familjen beskriver Sandin som en grundbult i välfärdsstaten och är därför i sig inte något nytt (Sandin, 2011). Men under de senaste fem åren har dock stödet tilldelats stora resurser för utveckling och utbyggnad. Bland annat ska det göras generellt och erbjudas alla föräldrar med barn mellan 0 – 18 år (SOU 2008:131).

De senaste årens utbyggnationer av föräldrastödet har delvis sin grund i regeringens proposition *En förnyad folkhälsopolitik* (Prop. 2007/08:110). I denna lyfts barns och ungas psykiska (o)hälsa och psykosomatiska besvär fram som särskilt oroväckande. Regeringen konstaterar att barn i skolåldern i allt högre grad upplever nedstämdhet, oro, sömnbesvär och trötthet, och att ett växande antal unga lider av depression och ångest. För att vända denna trend betonas vikten av ett förebyggande och främjande arbete och föräldrastödet anses vara särskilt viktigt i denna satsning. Att arbeta förebyggande i relation till barn beskriver regeringen som speciellt effektivt.

Föräldrastöd definieras i den senaste statliga utredningen om föräldrastöd, SOU 2008:131 *Föräldrastöd en vinst för alla*, som:

Ett brett utbud av insatser som föräldrar erbjuds ta del av och som syftar till att främja barns hälsa och psykosociala utveckling. (SOU 2008:131, s. 45)

Föräldrastödet ska vidare bidra till:

- Fördjupad kunskap om barns behov och rättigheter
- Kontakt och gemenskap
- Att stärka föräldrar i sin föräldraroll (SOU 2008:131, s. 45)

I praktiken ges föräldrastödet inom många olika verksamheter och kan se ganska olika ut.

Det sker bland annat genom kontakt med exempelvis mödra- och barnhälsovården, förskolor, skolor, socialtjänsten och familjecentraler, men också via olika internetjänster och föräldratelefoner så som hos BRIS och Rädda barnen. Många ideella organisationer och studieförbund erbjuder stöd och hjälp till föräldrar genom till exempel föräldragrupper, kurser och rådgivning. Det som idag betonas är att föräldrar ska erbjudas ett manualbaserat stöd. Det sker ofta genom olika program som till exempel COPE och Komet av vilka många utvecklats i anglosaxiska länder så som Kanada och USA.

Det satsas alltså stort på föräldrastödet just nu. Statens folkhälsoinstitut (FHI) har vid flera tillfällen sedan år 2009 fått i uppdrag av regeringen att förmedla pengar till kommuner och lärosäten för att utveckla stödet. Fram till idag har FHI fått 140 miljoner kronor att fördela ut över landet (S2010/5353/FH).

Det är i detta sammanhang som den här texten tar sin utgångspunkt, i den pågående utbyggnaden och utvecklingen av föräldrastödet. Mitt intresse ligger i föreställningar kring barn och barndom, föräldraskap och familj inom familjepolitiken och i denna inledande studie tittar jag speciellt på grundvalen för den nuvarande regeringens politik kring föräldrastöd. I de förändringsprocesser som välfärdsstaten och familjepolitiken genomgår är det viktigt att reflektera kring vilka typer av roller staten respektive föräldrarna och barnen tillskrivs i politiken då det i förlängningen får konsekvenser för människors välfärd.

### **Syfte och problemformulering**

Tidigare forskning visar att relationen mellan stat och individ förändrats i och med nya system för styrning och organisering av välfärden. Regeringens omfattande satsningar på föräldrastöd kan sägas vara en del av denna förändringsprocess. Familjen har fått en förändrad roll i välfärdspolitiken. Syftet med den här artikeln är att, i ljuset av de pågående förändringsprocesserna, studera vilka typer av relationer mellan stat/samhälle, familj, föräldrar och barn som förhandlas och omförhandlas i den statliga utredningen om föräldrastöd SOU

2008:131 samt en proposition, ett direktiv och en regeringsskrivelse vilka samtliga ligger till grund för det samtida föräldrastödet.

Frågor om huruvida förändringsprocesserna också medför en förändrad syn på barn och barndom såväl som på föräldraskapet aktualiseras i och med detta. Den här artikeln fokuserar på hur barn, barndom, familj och föräldraskap görs i det offentliga materialet om föräldrastöd och hur satsningarna på föräldrastöd motiveras.

## Material

Det offentliga material som jag har studerat handlar specifikt om fyra publikationer vilka ligger till grund för föräldrastödet så som det ser ut idag. Utgångspunkten ligger i den senaste statliga utredningen, *Föräldrastöd en vinst för alla. Nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap* (SOU 2008:131), där strategierna för ett nationellt föräldrastöd formuleras. Det övergripande målet är att erbjuda ett generellt stöd till alla föräldrar med barn mellan 0-18 år. Här betonas att stödet ska vara frivilligt och erbjudas enligt föräldrars önskemål och behov. SOU 2008:131 är en omfattande utredning som behandlar efterfrågan på stöd från föräldrar och barn, arenor för stödet, samverkan mellan olika verksamheter i samhället, evidensbaserade föräldrastödsprogram, utbildning av professionella, uppföljning och utvärdering samt internationella erfarenheter från liknande satsningar. Jag har med utgångspunkt i mitt syfte studerat utredningen i sin helhet.

SOU 2008:131 föregicks av en proposition och ett direktiv vilka jag också studerat här. I regeringens proposition *En förnyad folkhälsopolitik* (Prop. 2007/08:110) betonas betydelsen av det hälsofrämjande och förebyggande arbetet inom folkhälsan. Här redogörs för en politik med målet om att ge individen ökade möjligheter att ta kontroll över sin egen hälsa. Folkhälsoarbetet, menar regeringen, ska leda till en större motståndskraft mot sjukdom och ohälsa bland befolkningen. Inom det hälsofrämjande arbetet bedöms barn och unga tillsammans med äldre vara särskilt angelägna grupper.

Regeringen föreslår i propositionen elva målområden för folkhälsoarbetet: Delaktighet och inflytande i samhället; Ekonomiska och sociala förutsättningar; Barns och ungas uppväxtvillkor; Hälsa i arbetslivet; Miljöer och produkter; Hälsofrämjande hälso- sjukvård; Skydd mot smittspridning; Sexualitet och reproduktiv hälsa; Fysisk aktivitet; Matvanor och livsmedel; och Tobak, alkohol, narkotika och dopning samt spel. Här har jag studerat kapitel fyra "Särskilt angelägna grupper" och kapitel 7:3 "Målområde 3 Barns och ungas

uppväxtvillkor” som behandlar ett utvecklat föräldrastöd.

SOU 2008:131 togs fram efter det uppdrag som regeringen formulerade i direktivet *Nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap* (Dir. 2008:67) som i sin tur föranleddes av propositionen 2007/2008:110. I direktivet redogör Socialdepartementet för det uppdrag som tilldelades den särskilda utredaren, riksdagsledamoten Inger Davidson (kd). I uppdraget låg bland annat att föreslå utvecklingsstrategier och förbättringar av det befintliga föräldrastödet. I direktivet betonas att utgångspunkten för utredarens förslag ska vara frivillighet, men också att stödet ska erbjudas föräldrarna kontinuerligt under barnets hela uppväxttid.

Utöver dessa tre dokument har jag också studerat skrivelsen *Barnpolitiken – en politik för barnets rättigheter* (Skr. 2007/08:111). Den överlämnades till riksdagen samma dag som propositionen 2007/08:110. Här redogörs för hur regeringen ska arbeta med barnpolitiken och stärka barns rättigheter. Målet som det formuleras i skrivelsen, är ”(...) att barn och unga ska respekteras och ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande.” (Skr. 2007/08:111, s. 4). De prioriterade områdena för barnpolitiken är att: genomföra barnkonventionen; bekämpa våld mot barn; främja barns psykiska hälsa; och stödet i föräldraskapet. I skrivelsen har jag huvudsakligen tittat på kapitel 2 ”Barnpolitik – en politik för barnets rättigheter” och 4 ”Stöd i föräldraskapet”.

I det nästkommande kapitlet ger jag en bakgrund till familjepolitikens utveckling under 1900-talet.

## Familjepolitik under 1900-talet

Den samtida utvecklingen av familjepolitiken behöver sättas i relation till det politiska intresse för familjen som växte fram under 1900-talet. Detta intresse kan bland annat härledas till den så kallade ”befolkningsfrågan” som på 1930-talet aktualiserades med en tilltagande oro för det sjunkande antalet barnafödslar. Politiskt bedömde man det då nödvändigt att staten gick in och tog ett ansvar för att stimulera ett ökat födelsetal. Det är under denna tid som familjepolitiken tar en modern form. Familjen blev ett viktigt politiskt område i strävan efter att modernisera Sverige och skapa ”den svenska modellen”. Familjens sätt att fungera, dess relationer och sätt att organisera sig socialt och ekonomiskt kom att hamna i fokus för vetenskapliga studier och politiska åtgärder (Lundqvist, 2007).



1900-talet har beskrivits som "barnaräddandets tid" (Sandin, 2011, s. 60), för det var inte bara familjen som enhet som stod i centrum. Också intresset och oron för barnen för sig ökade. Barnens levnadsförhållanden, skolgång, förhållande i familjen och psykiska och fysiska hälsa blev föremål för politiska debatter och åtgärder (Andresen m.fl., 2011). Det var enligt Sandin en ny syn på barn som formulerades under 1900-talet. Barndomen skulle vara fylld av lek och frihet bortom arbete och försörjaransvar (Sandin, 2003). Detta sätt att se på barns roll i familjen och samhället utvecklades parallellt med att barnarbetet minskade och succesivt även blev förbjudet. Barnen betraktades inte längre som en naturlig arbetskraft och en ekonomisk tillgång utan som en känslomässig tillgång, något gott och med ett värde i sig själv att vårda (Zelizer, 1994; Sandin, 2003). Barnens plats ansågs varken vara på gatan eller på arbetet, utan i hemmet eller i skolan och de barn som var utan uppsikt och fostran av vuxna utgjorde, beskriver Sandin, bilden av det farliga hotfulla barnet. Denna nya syn på barn ställde också nya krav på föräldrarna som väntades uppfostra barn enligt förändrade förväntningar (Sandin, 2003; 2011). Alva Myrdal uttryckte i början av 1930-talet att det skulle vara bra om föräldrarna kunde se uppfostran av barn som ett yrke och talade för att införa en föräldrauppfostran i syfte att bryta gamla uppfostringsvanor som hon menade annars skulle fortsätta att gå i arv (Gleichmann, 2004, s. 28f; Gustafsson, 2010, s. 17).

I byggandet av nationen och den svenska välfärdsstaten framställs barnet som samhällets framtid och speciellt angeläget att rikta uppmärksamhet mot. Det görs på så vis till föremål för skydd och omsorg, men också kontroll, i strävan om att fostra goda medborgare. Idén om att "investera" i barn inför framtiden väcktes därmed under 1900-talets första hälft och förstärktes kring 50-talet (Andresen m.fl., 2011). I denna idé låg också tanken om att barnens och samhällets intressen sammanföll. "Barn skulle skyddas från missförhållanden och samhället skulle skyddas från det som uppfattades som asociala handlingar." (Andresen m.fl., 2011, s. 150).

Barnen blev, som Sandin skriver, synliga som politiska objekt under 1900-talets första hälft. Föräldrarnas kompetens att fostra och vårda de framtida medborgarna ifrågasattes dock och barnen och familjen blev en växande angelägenhet för samhället och för experterna. Det kom att bli statens roll att garantera en god barndom och på så sätt får den en stark ställning i relation till familjen. Många välfärdsinstitutioner byggdes upp med utgångspunkt i föräldrars oförmåga att leva upp till kraven som det nya samhället kom att ställa (Sandin, 2003; 2011). Familjens inre organisation, skriver Lundqvist, blev föremål för

studier och riktlinjer som gällde hushållet, bostaden, hygien, kläder och relationen mellan föräldrarna. Rådgivning om uppfostran, ekonomi och arbetsfördelning sågs omkring mitten av 1900-talets som ett viktigt sätt att hjälpa föräldrarna till ett gott familjeliv och på 50-talet införs statlig familjerådgivning som också kom att handla om den känslomässiga relationen mellan föräldrarna. På många sätt stötts också familjen ekonomiskt till exempel genom moderskapspenning och barn- och bostadsbidrag i syfte att jämna ut skillnaderna mellan familjer med och utan barn (Lundqvist, 2007).

Parallellt med bilden av barnet som i behov av skydd och med särskilda rättigheter kommer barnet allt mer att ses som kompetent och som en aktör mot den senare delen av 1900-talet. Barn blir till en egen social kategori i välfärdsbygget (Sandin, 2003; 2011). Barnet ska ges möjlighet att delta i frågor som rör dem, respekteras och höras. 1989 antas barnkonventionen av FN:s generalförsamling och 1990 ratificeras den av Sverige. "Barnets intressen", "barnets perspektiv", "barnets bästa" och "barnets behov" blir allt vanligare begrepp inom familjepolitiken i slutet av 1900-talet. Men det är först och främst staten, inte föräldrarna, som anses ha kunskap om vad detta är och som ska garantera att det uppfylls (Andresen m.fl., 2011). Samtidigt anses också barnen ha kunskap om och förmågan att uttrycka sina behov och tillskrivs på så sätt autonomi från familjen (Sandin, 2011). Det är i denna kontext som organiseringen av välfärden genomgår flera omställningar och relationerna mellan stat, föräldrar och barn förändras.

## Välfärdsstat och familjepolitik i förändring

Vad är det då för förändringsprocesser som välfärdsstaten genomgår och hur organiseras familjepolitiken idag? Som Petersson m.fl. pekar på handlar det om decentralisering, en ökad individualisering och betoning på valfrihet och egenansvar (Petersson m.fl., 2012). I den vidare texten ska jag diskutera hur det tar sig i uttryck inom familjepolitiken.

Att allt fler politiska insatser riktats till familjen menar Gillies har att göra med att den i växande utsträckning ses som en värdefull institution att hantera sociala problem genom. I en brittisk kontext har hon sett hur betoningen på föräldrars behov av stöd och guidning har blivit starkare. Familjen som här tidigare setts som en plats bortom statliga interventioner, där familjeangelägenheter hållits som något privat, har nu kommit att öppnas för regleringar. Föräldraskap

anses inte "bara" handla om kärlek till och omvårdnad om sina barn. Att vara förälder, menar Gillies, har kommit att ses som ett arbete som kräver särskilda färdigheter och experters kunskaper (Gillies, 2012; 2008).

I likhet med detta resonemang visar Halldén på hur föräldraskapet i mångt och mycket betraktas som *projekt* idag. Barnens ses som bärare av något nytt, men också som påverkbara av föräldrarna. Hur barnen ska komma att bli ställs i relation till den uppväxt och uppfostran de får (Halldén, 2010). Med det sättet att se på barn läggs ett stort ansvar på föräldrarna som tillskrivs möjlighet att påverka barnet som framtida medborgare. Liknande Halldéns sätt att beskriva föräldraskapet som ett projekt påvisar Gillies hur man i en brittisk kontext börjat tala om *parenting*. Parenting kräver komplexa kunskaper som måste läras ut till föräldrarna. Kunskap är inte bara bra utan helt nödvändigt i ett gott föräldraskap. Familjens praktiker, menar Gillies vidare, kopplas idag tätt till samhällets framtid och välmående och laddas därför även med moral och ideal (Gillies, 2012).

Detta kan sättas i relation till större förändringar i välfärdsstatens sätt att styra. Oelkers beskriver framförallt ur ett tyskt perspektiv den samtida välfärdsstaten som en styrande (steering) snarare än roende (rowing) stat. Den styrande staten styr individer på avstånd och låter individen "göra jobbet". Styrning handlar om att förmå individer att ta eget ansvar för sin egen välfärd på ett sätt som minskar kostnader och risker. Ansvaret för att skapa välfärd så att säga "delegeras" till individen själv (Oelkers, 2012). För staten blir ansvaret att möjliggöra, snarare än att tillhandahålla välfärd, det vill säga att främja och skapa villkor för individen att styra sig själv (Petersson m.fl., 2012). I denna kontext har föräldern kommit att få ett större ansvar och föräldraskapet blivit ett viktigt område för samhällelig styrning och reglering. Föräldrars ansvar för sina barn har därmed övergått från en rättighet till en belastning. Statens roll är att se till och kräva att föräldrarna tar ett ansvar för sina barn. Denna process kallar Oelkers "ansvarsgörande", *responsibilization*, där föräldrar, inte ses som "varande" ansvariga, utan *hålls* ansvariga (Oelkers, 2012). Det kan tyckas handla om en nyansskillnad mellan att "vara" ansvarig och att "hållas" ansvarig, men här ligger trots allt en betydande skillnad. Föräldrar har alltid ansetts vara ansvariga för sina barn, men att *hållas* ansvariga innebär att ansvaret delegeras någon annanstans ifrån, det vill säga från staten.

Frågan om ansvar har också kommit att riktas mot "vilka" barn föräldrarna fostrar (Gillies, 2008) och där ansvaret för barns, som

Koffman skriver, "antisociala beteende" direkt riktats mot föräldrarna (Koffman, 2008). Det handlar med andra ord om ett ansvar som i första hand *läggs* på föräldern.

Begreppet *responsibilization* används också av Rose och handlar om kontroll på distans och om att skapa medborgare som tar ansvar för att skapa och forma sina liv (Rose, 1999; Dahlstedt, 2012). Det är, som Dahlstedt utvecklar resonemanget, ett aktivt medborgarskap som eftersträvas där medborgarna både är villiga och kapabla att ta egna initiativ. Det handlar om att skapa medborgare som inte "ligger samhället till last". Därför måste också föräldrarna fostras till att fostra barn som lever upp till bilden av "den goda medborgaren". Styrning går på så sätt i hög grad *via* familjen som en central punkt i skapandet av samhället (Dahlstedt, 2012 s. 61f). Ett gott föräldraskap har i denna strävan kommit att ses som en lösning på sociala problem. Olika program riktade till föräldrar är, menar Koffman, en strategi i syfte att förändra föräldrars fostran och i förlängningen förändra barnen (Koffman, 2008).

I ett samhälle där staten överlåter åt individen att ta ansvar för sin egen välfärd behövs medborgare som också förmår att göra det. Här är olika "empowerment-strategier" viktiga inom den "möjliggörande" och förebyggande politiken. Av regeringen har empowerment bland annat översatts till "egenmakt" (Prop. 2007/08:110, s. 10). Cruikshank för fram ett kritiskt perspektiv på idén om empowerment som strategi för att motverka sociala problem. Hon menar att empowerment genom ökad självkänsla (*self-esteem*) betraktas som avgörande för den aktiva deltagande medborgaren. Självkänsla ses, menar hon, som ett "socialt vaccin" mot problem som brott, våld, barnaga, "bidragsberoende" och tonårsgraviditeter. Att människor arbetar med sin självkänsla ses i förlängningen som en väg mot "det goda samhället" och kan idag närmast liknas vid ett medborgerligt ansvar (Cruikshank, 1999, s. 89ff).

Den samtida utvecklingen av välfärdsstaten har av Lister och många andra kallats för en utveckling mot en *social investment state* (Lister, 2003; 2008; Morel m.fl., 2012). Lister fokuserar främst på Storbritannien som exempel och menar, liknande Oelkers, att staten idag allt mer fått rollen att skapa möjligheter för till exempel arbete och utbildning. Politiska åtgärder handlar idag ofta om att investera inför framtiden och investeringar i "mänskligt kapital" har kommit att lyftas fram före direkta ekonomiska åtgärder (Lister, 2003). Socialpolitiska åtgärder ses inom detta på EU-nivå förhållandevis nya sätt att förhålla sig till välfärd som en produktiv faktor i ekonomisk ut-

veckling och i tillväxt av arbetstillfällena. Däremot, menar Morel, Palier och Palme, har detta sätt att förhålla sig till socialpolitiska åtgärder sina rötter i Sverige och Alva och Gunnar Myrdals tankar på 1930-talet. De ansåg då att ekonomisk utveckling behövde föregås av en hälsosam och utbildad befolkning (Morel m.fl., 2012).

Som samhällets framtid blir barnen i denna kontext centrala i det förebyggande och främjande arbetet. Genom att skapa bättre förutsättningar för barnen under barndomen anses de komma ha större möjligheter att uppnå sin fulla potential som vuxna (Lister, 2003; Parton, 2008). Därför, menar Lister, sker en glidning mot satsningar för barnen som morgondagens vuxna, snarare än för barnen av idag. Lister definierar barnen i *the social investment state* som medborgare i blivande, *citizen-in-becoming* (Lister, 2003, s. 433f). Lister varnar här för risken att andra åtgärder som handlar om barnen här och nu inte kommer att anses lika motiverade och rätt riktade (Lister, 2003; 2008). Hon menar dock att de nordiska länderna har en bättre balans mellan modeller som dels riktar sig till individuella barn av idag, dels till framtidsorienterade investeringar i barndomen. Hon betonar också att de flesta välfärdsstater har en kombination av båda modeller (Lister, 2008).

Kritik har också riktats mot det investerande och förebyggande arbetet. Mer specifik riktas kritiken mot tendenser att inte se till bakomliggande orsaker till exempelvis psykisk och fysisk ohälsa, antisocialt beteende och kriminalitet, och mot att familjer som inte lyckas (eller vill) leva upp till normer kring familjeliv och uppfostran tenderar att demoniseras och skuldbeläggas (Gillies, 2008; 2012; Kutscher, 2012; Koffman, 2008). Kutscher ser vidare en moraliserande diskurs kring framförallt utsatta föräldrar och menar att man inte ser till betydelsen av olika ekonomiska förutsättningar utan betraktar föräldrar som omotiverade, självcentrerade och försummande av barnens behov (Kutscher, 2012).

### **Föräldrastöd och föräldrautbildning i Sverige**

Stöd till föräldrar har alltså både på europeisk och på svensk nivå lyfts fram som särskilt nödvändigt idag. I detta avsnitt kommer jag diskutera delar av den forskning som gjorts kring samtida Sverigebaserat föräldrastöd.

Det finns en hel del forskning kring föräldrastödets praktik, det vill säga om implementeringen av stöden och de metoder och program som föräldrar deltar i, likväl som effekter av dessa och om föräldrars

och professionellas perspektiv på föräldrastöd. FHI finansierat ett antal projekt på bland andra Linköpings och Umeås universitet med syftet att utvärdera och utveckla föräldrastödet.<sup>1</sup> Det finns också ett antal rapporter och studier som behandlar specifika program, arenor eller målgrupper för föräldrastöd. Om den politik som föräldrastödet bygger på finns det däremot inte lika mycket skrivet. En del finns dock och jag ska här ta upp delar ur denna forskning.

Att tanken om att stötta och hjälpa föräldrar inte är ny visas genomgående i den tidigare forskningen. Gustafsson menar i antologin *Ta föräldrar på allvar* att tanken om utbildning av föräldrar funnits sedan omkring 1920-talet i sin moderna form. Föräldrar har länge setts som antingen inkapabla eller osäkra i relation till sin föräldraroll med behov av kunskap och stöd. Dock har det skett ett skifte i hur man benämnt denna insats, från "utbildning" på 70- och 80-talen, till "stöd" på 90-talet och 00-talet (Gustafsson, 2010).

År 2004 la Gleichmann fram sin avhandling om synen på föräldrar och relationen mellan familj och samhälle under perioden 1957 till 1997. Denna relation, mellan familj och samhälle, har hon studerat med utgångspunkt i de förslag som lades om offentligt finansierade föräldrautbildningar mellan 1977 och 1997. Hon har också tittat på synen på föräldrar från slutet av 1950-talet och fyrtio år framåt i journalkortsanteckningar från barnavården, i statliga utredningar om föräldrautbildning och i tidskriftsartiklar. I de tre SOU:er om föräldrautbildning och -stöd som Gleichmann studerar (SOU 1978:5, SOU 1980:27 & SOU 1997:161) kan hon urskilja ett antal teman som både består och förändras under perioden. Hon menar bland annat att familjen som isolerad enhet betraktas som farlig och att den setts i behov av att vändas ut mot samhället. Syftet med föräldrautbildningen har inte bara varit att bidra med kunskap och stöd, utan har också haft ett mål om att förändra samhället i stort *via* familjen. I denna förändring behöver barnen räddas och föräldrarna frigöras och utvecklas. Familjen, menar Gleichmann vidare, betraktas under denna period både som en tillgång och ett potentiellt hot mot samhällsutvecklingen. Att satsa på familjestöd sågs på så sätt som en investering inför framtiden (Gleichmann, 2004).

---

<sup>1</sup> Några exempel på projekt som FHI finansierat: "Föräldrastöd i mångkulturella möten: förhandlingar mellan stat, professionella och föräldrar", 2011-2013, Linköpings universitet. "Samverkande föräldrastöd - nätverk för forskning och utveckling" 2010-2011, Linköpings universitet. "Tvärvetenskaplig forskning om föräldrastöd i praktiken – intentioner, implementering och effekter", Umeå universitet. "Föräldrastöd i samverkan. Uddevalla kommun i samarbete med Uppsala och Linköpings universitet", 2010-2011

Halldén har studerat familjeideal inom föräldrastöd och rådgivning. Hon urskiljer i sitt material ett mångtydigt ideal om föräldraskap och familjeliv. Föräldraskapet framställs både som problematiskt och svårt och samtidigt som barnet och barnets utveckling idealt sett ska stå i centrum uppmuntras föräldrarna att bejaka sig själva, sina relationer och satsa på en yrkeskarriär (Halldén, 2010).

Också Gleichmann urskiljer en motsägelsefullhet i politiken kring föräldrastöd. Vikten av att föräldrarna påverkar innehållet betonas samtidigt som man ger en mycket detaljerad beskrivning av utbildningarnas innehåll (Gleichmann, 2004). På ett liknande sätt påvisar Gustafsson med utgångspunkt i den senaste utredningen, SOU 2008:131, att den vikt som läggs vid att troget och fast följa programmanualer för i föräldrastödet, bör innebära att föräldrars möjlighet att påverka innehållet blir begränsad (Gustafsson, 2010). Vidare belyser Sandin motsättningen i att föräldrar både anses ha kompetens och själva veta vad som är bäst för sina barn samtidigt som föräldrar bedöms ha behov av att lära sig om barns behov och rättigheter (Sandin, 2011).

Johansson påpekar att föräldrastödet både handlar om styrning och disciplinering av föräldrar *och* om en god vilja att göra det bättre för människor. Det är en styrning genom lärande, om att få föräldrar att först tänka "rätt" för att sedan kunna göra rätt (Johansson, 2012). Dessa tekniker för styrning ser också Gleichmann genomgående i de tre utredningarna hon har studerat. Dock menar hon att det i utredningen 1997 finns en ökad betoning på empowerment, det vill säga att stärka och stimulera föräldrarna att själva ta initiativ och ansvar. Synen på föräldern följer denna utveckling och Gleichmann urskiljer en förändring där föräldern på 70-talet betraktades som fast i gamla mönster, men som handlingskraftig och resursstark på 90-talet (Gleichmann, 2004).

## Kritisk diskursanalys som teori och metod

Utgångspunkten för min analys ligger i Norman Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA) där metod och teori hänger tätt samman. Jag kommer här inleda med att i korthet beskriva det teoretiska perspektivet för att i nästa avsnitt sedan övergå till att beskriva de verktyg och begrepp som jag huvudsakligen använt i min analys av materialet.

Fairclough kallar sin teori *a social theory of discourse* och bygger på en tredimensionell modell av *text, diskursiv praktik* och *social praktik*. Huvudfokus inom kritisk diskursanalys är att studera de lingvist-

iska och diskursiva dimensionerna hos sociala fenomen (Fairclough, 1992), som till exempel familjepolitik, och hur rörelserna däremellan kan relateras till social förändring.

*Diskurs* kan förstås som språkanvändning, men Fairclough beskriver det mer specifikt som en form av social praktik, det vill säga, inte bara en individuell praktik utan en handling mellan människor. Diskurs är som social praktik ett sätt igenom vilken vi handlar i världen. Det är genom språket som människor skapar relationer till världen och till varandra och genom vilket verkligheten får en mening. En central utgångspunkt inom CDA är dock att det finns ett dialektiskt förhållande mellan det diskursiva och de sociala diskurserna. Sociala praktiker, och däribland diskurs, formas och begränsas av de sociala och omvänt. Det är i denna dialektik som också utrymme för förändring finns (Fairclough, 1992).

För att studera den *diskursiva praktiken* tittar man inom CDA idealt sett både på hur texter produceras och konsumeras. I denna studie kommer jag dock bara studera det förstnämnda. Diskursiv praktik är således en form av social praktik som både reproducerar och förändrar samhället, kunskapssystem och sociala identiteter och relationer. På denna nivå är också *diskursordning* ett relevant begrepp vilket Fairclough beskriver som ett nätverk av sociala praktiker i sin språkliga form. Fairclough påpekar att elementen i diskursordningen varken är ord eller ens meningar, utan just diskurser. Diskursordningen kan närmare förstås som ett fält inom vilket flera diskurser kämpar om att etableras. Det är diskursordningen som avgör vad som är möjligt att säga vid en given tid och i ett givet samhälle (Fairclough, 2003, s. 24f), till exempel om vad ett barn "är" eller hur ett barns behov eller rättigheter ska förstås.

Den diskursiva praktiken i det offentliga materialet om familjestöd måste också studeras i relation till *sociala praktiker* och *sociala strukturer* med vilka de har ett dialektiskt förhållande. Social struktur inom Faircloughs teori kan beskrivas som sociala relationer både i samhället och inom givna institutioner (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 71). Den sociala praktiken kan förstås utifrån *ideologi* och *makt* vilka också är centrala begrepp inom CDA. Ideologi definierar Fairclough som konstruktioner av verkligheten som både inkluderar den fysiska världen, sociala relationer och sociala identiteter. Ideologi finns inbäddat i diskurser och diskursiva praktiker och framträder i samhället som olika sätt att organisera dominansrelationer. Ideologi märks minst, men är också mest "effektiv", när den kommit att få en status av sunt förnuft (Fairclough, 1992). Här i



ligger också *makten* att definiera och legitimera en viss social ordning som "normal" (Fairclough, 1995). Men, menar Fairclough, ideologi förändras och utmanas hela tiden av andra sätt att förstå verkligheten (Fairclough, 1992). Det pågår med andra ord hela tiden en *kamp* mellan olika ideologer och diskurser.

Ytterligare ett viktigt begrepp är *hegemoni*. Det kan förstås som makten över samhället i sin helhet, som dominans och ledning. Men Fairclough betonar att det inte alls bara handlar om förtryck utan snarare om att skapa *allianser*. Hegemoni är förhandling och integrering och är därför alltid i kamp, det vill säga *hegemonisk kamp*, med andra sätt att förstå och tolka världen. Denna kamp tar plats inom den diskursiva praktiken och driver diskursiv förändring (Fairclough, 1992).

Det teoretiska ramverket rör sig kring tre dimensioner, men jag har här bara berört två, diskursiva praktiker och sociala praktiker. Den tredje dimensionen handlar om text vilken jag kommer behandla i nästa avsnitt där jag beskriver hur jag använt metoden i min analys av politiken kring föräldrastöd.

### **Kritisk diskursanalys som metod**

Att studera förändring, hur relationer skapas och återskapas handlar till stor del om att se vad som sker i texten, men också att ställa texten och den diskursiva praktiken i relation till sociala praktiker och strukturer som texten refererar till, återskapar eller står i konflikt med. Fairclough erbjuder en uppsjö av verktyg för analys. I detta stycke kommer jag redogöra för de för denna studie viktigaste verktygen.

Analysen av politiken kring föräldrastöd har jag gjort utifrån de tre dimensionerna för diskursanalys. Fairclough förklarar metoden som den lingvistiska beskrivningen av språket i sin textuella form, tolkningen av relationen mellan diskursiva processer och texten, och förklaringen av relationen mellan diskursiva processer och sociala processer (Fairclough, 1995, s. 97). I materialet är det inte möjligt att sära textnivån från nivån av diskursiva praktiker eftersom textens lingvistiska uppbyggd har en direkt inverkan på den diskursiva praktiken. Det betyder att när jag analyserat textens uppbyggnad har jag samtidigt analyserat den diskursiva praktiken och kopplat dessa till de sociala praktiker som texten är del av.

Utifrån mitt intresse i hur relationen mellan stat/samhälle, föräldrar och barn görs i politiken kring föräldrastödet har jag på den textuella

nivån titta på hur till exempel ordet "barn" eller "föräldraskap" fylls med mening. För att göra det finns framförallt tre användbara verktyg. *Word meaning* handlar om att titta på hur ett ords olika meningar är i konflikt; *wording* är ett verktyg för att analysera hur meningar ges ord; och *rewording* handlar om hur mening ges *nya* ord (Fairclough, 1992, s. 236f). Jag har alltså studerat speciella nyckelord. Dessa kan i texten vara begrepp eller ord som står i konflikt kring hur de ska förstås och användas. "Ansvar" är ett exempel på ett sådant nyckelord i de familjepolitiska texter jag tittat på.

På den textuella nivån har också *transitivitet* varit ett viktigt verktyg för att identifiera hur olika aktiviteter och processer kopplas till subjekt (eller objekt) och vilka konsekvenser eller effekter det får på en ideologisk nivå (Fairclough, 1992, s. 177ff). Begreppet *responsibilization* (Oelkers, 2012) som jag tidigare tagit upp (vilket kan översättas till *ansvarsgörande*) kan handla om en sådan process där ett visst ansvar knyts till vissa subjekt. Men transitivitet kan likväl handla om nedtonande av agens och ansvar, det kallar Fairclough för *nominalisering* (Fairclough, 1992, s. 179f).

Vad som slutligen kan tilläggas på den textuella nivån är *modalitet* som ligger nära analysen av transitivitet. Olika påståenden görs med olika modalitet, det vill säga på olika sätt eller med olika styrka vilket kan kopplas till kontroll över hur verkligheten ska representeras (Fairclough, 1992, s. 236). Det ligger till exempel en betydande skillnad i uttrycken: "föräldrar har ett ansvar" och "det skulle vara bra om föräldrar tog ett ansvar".

På diskursiv nivå är de viktigaste verktygen *intertextualitet* och *interdiskursivitet*. Dessa verktyg har jag använt som ett sätt att titta på hur texterna knyter an till andra texter eller diskurser och vilka effekter eller konsekvenser det får för texten. Det kan ske både direkt, *manifest*, som till exempel genom citering av texter eller indirekt, *mixed* eller *embedded* (Fairclough, 1992, s. 117f). Jag har använt intertextualitet och interdiskursivitet för att titta på hur olika texter eller diskurser knyter an till varandra för att förkasta eller föra fram vissa argument i relation till behovet av föräldrastödet. Intertextualitet och -diskursivitet har en nära relation till diskursordning och hegemonisk kamp. Genom att koppla texter eller diskurser till varandra på olika sätt kan diskursordningen både återskapas och förändras. Diskurser kan *disartikuleras* eller *reartikuleras* (Fairclough, 1992, s. 124) i en text, det vill säga vara i kamp om att få ett perspektiv, eller som i familjepolitiken, få en strategi accepterad eller motiverad.

På nivån av diskursiva praktiker har jag slutligen använt mig av verktyget *problematization*, problematisering, för att förstå hur olika aspekter av samhället, till exempel barns psykiska hälsa, dels förs fram *som* problem, dels hur dessa ersätts med specifika lösningar. Diskursiv förändring ligger i detta sätt att föra samman olika fenomen på nya sätt och röra sig över gränser och konventioner (Fairclough, 1992, s. 96f).

Diskursiv praktik ser Fairclough alltså som en form av social praktik i sin textuella form och diskursanalysen handlar delvis om att förklara och tolka relationen mellan diskursiva och sociala praktiker (Fairclough, 1992). Det rör sig, som Winter Jørgensen & Phillips visar, om att koppla det som sker i materialet till omgivande sociala praktiker som texten är del av. Det kräver teorier om samhället och tidigare forskning (Winter Jørgensen & Phillips, 2000) och för denna studie mer specifikt om familjepolitik och välfärdsstat. Det är i relation till dessa som det är möjligt att göra en tolkning av vad det är som sker i materialet och sätta det i relation till samhället och till samhällsförändringar i ett större sammanhang.

## Analys

För att studera vilka typer av relationer mellan stat/samhälle, familj, föräldrar och barn som förhandlas och omförhandlas i det offentliga materialet om föräldrastöd har jag tittat på två olika områden i texterna med utgångspunkt i föräldraskap samt barn och barndom vilka jag utvecklar under två delar i analysen. Vidare har jag studerat hur språket bygger upp dessa områden och hur de kan relateras till strukturer och praktiker som texterna är del av genom att koppla analysen till olika teoretisk resonemang och tidigare forskning. På så vis är de tre analytiska dimensionerna för diskursanalys, text, diskursiva praktiker och sociala praktiker, integrerade i texten i syfte att påvisa relationerna dem emellan.

Den första delen som jag kallar "Stöd i föräldraskapet" handlar om vilka innebörder föräldraskapet tillskrivs i materialet och hur föräldrastödet motiveras i relation till det. I det första avsnittet diskuterar jag vad jag identifierat som det komplexa föräldraskapet vilket lyfts fram som en orsak till ett ökat behov av stöd till föräldrar. I det andra avsnittet visar jag hur föräldraskapet lyfts fram som ett ansvarstagande på flera nivåer där föräldrar anses vara i behov av stöttning. I dessa två avsnitt visar jag således hur, i politiken kring föräldrastöd,

problemen och dess lösningar huvudsakligen identifieras hos föräldrarna och i föräldraskapet.

Den andra delen "Barndomen och den sköra framtiden" handlar om vilka innebörder som tillskrivs barn och barndomen i relation till behovet av stöd till föräldrar. I det första avsnittet diskuterar jag vad jag sett som bilden av det sårbara och påverkbara barnet i behov av kompetenta föräldrar. Det sårbara barnet motiverar på så vis ett utbyggt stöd till föräldrar. Barn beskrivs också som kompetenta med förmåga att förmedla sina såväl som sina föräldrars behov av stöd vilket är föremål för det andra och sista avsnittet i analysen.

### **Stöd i föräldraskapet**

I denna del diskuterar jag på vilket sätt föräldrar lyfts fram som i behov av stöd i sitt föräldraskap. Jag har sett hur problem i föräldraskapet både identifieras i samhällets krav, men också i föräldrars förmåga att hantera dem. Föräldrar tillskrivs också ansvar som kan identifieras på flera nivåer. Föräldrastödet ses som ett sätt att få föräldrar att både känna och ta detta ansvar. Dessa resonemang utvecklas här i två avsnitt.

#### ***Komplext föräldraskap i ett lika komplext samhälle***

Att det är svårt att vara förälder idag konstateras genomgående i materialet. Livet som förälder beskrivs som komplext och kravfyllt samtidigt som man menar att tillgången till information och kunskap aldrig varit större. Det som skildras är en motsägelsefull samtid där föräldrar slits mellan krav, ideal, känslor och egna behov. Det är i denna kontext som stödet motiveras, som ett sätt att stötta föräldrar att hantera diskrepansen mellan kraven och möjlighet att leva upp till dem.

I förordet till SOU 2008:131 beskriver den särskilda utredaren Inger Davidson det samtida föräldraskapet:

Det är både enkelt och svårt att vara förälder idag. Enkelt därför att drivkraften att älska, vårda och ta hand om barnet är så stark och därför att tillgången till praktiska hjälpmedel är så stor. Svårt därför att vårt samhälle är så komplicerat och för att kraven på föräldrar är mer motsägelsefulla nu än tidigare. Alla förväntas arbeta heltid från det att barnet är drygt ett år, ha ett rikt socialt liv, hinna med att utveckla sig själva, ha ett välinrett hem och samtidigt vara perfekta partners och föräldrar. (SOU 2008:131, s. 13)

Modaliteten i det här citatet är stark. Davidson talar om hur det "är" att vara förälder, vilket är "svårt" och "enkelt". Föräldrarnas "drivkraft

att älska” barnet och ”tillgången till hjälpmedel” ställs mot de krav samhället ställer. ”Drivkraften att älska” och ta om hand ”är så stark” och framställs som något givet och enkelt. Förälderns vilja att vara en god förälder utgör på så sätt inte problemet, men möjligen förmågan att sammanföra viljan med alla krav som hotar denna drivkraft. Vad som förväntas av föräldrarna beskrivs tydligt, däremot inte vem eller vilka det egentligen är som förväntar sig något av föräldrarna. ”Kraven” framstår därför som givna, ingen bär ansvaret för dem. Det finns ingen agent bakom kraven. Föräldern blir istället ett offer för ett anonymt, komplicerat och kravfyllt samhälle som finns ”där ute”. Samtidigt avfärdas inte förväntningarna på föräldrarna som felaktiga eller irrelevanta. För föräldrarna handlar det snarare om att klara av att hantera kraven vilket jag ska visa i den vidare analysen.

Att det är samhället som på många sätt utgör det huvudsakliga problemet för föräldrarna förtydligas också i propositionen. Presenterat i den kontexten blir det förståeligt att föräldrarna inte alltid orkar leva upp till kraven på föräldraskapet.

Föräldrar upplever även stress och frustration i ett samhälle som ställer stora krav på tillvaron. Det kan innebära att man inte alltid har ork eller tålamod i pressade situationer och att det kan gå ut över barnen. Samhället har en viktig uppgift i att stödja och, när det finns behov, komplettera föräldrarna under barnets hela uppväxt. (Prop. 2007/2008:110, s. 57)

Också här är modaliteten stark. Föräldrar ”upplever” ”stress” och ”frustration”. Det skrivs fram som en sanning, ett verkligt problem. Samhällets krav ställs mot förälderns möjlighet till ”ork” och ”tålamod”. Då stressen och frustrationen blir för mycket går det ut över barnen. Men skulden läggs inte direkt på föräldrarna, snarare beskrivs det som en förståelig konsekvens av ett samhälle som ställer ”stora krav”. Men här bryts bilden av samhället som anonymt, det vill säga transitivitet förändras. Samhället ”har en viktig uppgift”, det tillskrivs en agens, ett ansvar att gå in och stötta och ibland komplettera föräldrarna. Problemen identifieras där med i ett abstrakt samhälle, medan lösningen finns i ett mer konkret samhälle som har ”en viktig uppgift”. Eftersom ingen bär skuld till problemen, det vill säga kraven, kan ingen heller göras ansvarig för att upplösa dem. Däremot finns ett närvarande samhälle som kan ”stötta” föräldrarna att hantera kraven.

Skulden till det komplexa föräldraskapet finns alltså inte direkt hos föräldern utan i samhället, men åtgärderna riktas inte mot samhället utan mot föräldrarnas förmåga att klara av att vara föräldrar i det

kravfyllda samhället. Och att föräldrarna verkligen behöver hjälp tydliggörs i förordet till utredningen.

För att föräldrar ska kunna axla den roll som förväntas av dem har samhället skyldighet att ge dem olika former av stöd. (SOU 2008:131, s. 13)

I citatet påvisas att det finns förväntningar på föräldrar. Återigen finns ingen agent bakom förväntningarna, men de finns där och presenteras som ett faktum. Föräldrar har "en roll att axla" och för att "kunna" göra det behöver de stöd från samhället. Det stöttande samhället har agens och "en skyldighet". Det finns en bestämdhet i dessa uttryck som påvisar att det inte handlar om att förändra den rollen, utan om att hjälpa föräldrarna att leva upp till det som krävs av dem. Samtidigt finns samma bestämdhet kring samhällets roll. På ett sätt görs här vad jag vill kalla ett "kontrakt" mellan föräldrar och samhälle. Föräldrarna ska fylla sin roll och leva upp till förväntningarna, och samhället ska i sin tur hjälpa dem att förmå att göra det.

Samtidigt som föräldrarnas behov av stöd skrivs fram som ett faktum, skrivs det fram som lika självklart att det hos föräldrarna finns en inneboende kompetens. Att föräldrar vill sina barn det bästa och att det är de som känner och vet vad som är bäst för deras barn är återkommande inledningar till texterna, bland annat i utredningen.

Insatserna ska bidra till att stärka föräldrar i sin föräldraroll och bygga på deras egen kompetens och kraft. Det är föräldrar som är experter på sina barn och det är i första hand föräldrars och barns behov som ska styra innehållet i det stöd samhället organiserar. (SOU 2008:131, s. 45)

Föräldrars möjlighet till att vara goda föräldrar framställs som något inneboende och givet. "Kompetensen" och "kraften" finns där hos var och en, men den behöver "stärkas". Här fylls också ordet "expert" med meningen "förälder" i satsen "det är föräldrarna som är experter på sina barn". Det utesluter att det finns några andra (till exempel professionella) som kan vara just experter. Det är föräldrarna som kan sina barn bäst. För stunden, i texten, stabiliseras en antydd konflikt kring vem det är som vet bäst. Men behovet av stöd framstår likväl som självklart. Att föräldrars behov av stöd ska styra insatserna är vidare en utgångspunkt i argumentationen för föräldrastödet. Föräldrarna tillskrivs alltså såväl kompetens som statusen som de verkliga experterna, medan de likväl har behov av stöd.

Hur kan denna paradoxala framställning förstås? Som utgångspunkt för föräldrastödet identifierats det huvudsakliga problemet i barns

och ungas psykiska och fysiska hälsa. Det är ett problem som måste åtgärdas och inte minst förebyggas. Samhällets krav och komplexitet, vilket beskrivs leda till föräldrars problem att vara just föräldrar, ställs utan ansvarig. Ansvar att skapa förändring och skapa bättre förutsättningar för barnen läggs istället på individen, det vill säga föräldern. Som Oelkers visar har vi gått från en "roende" stat till en styrande stat. Det innebär att staten inte tillhandahåller välfärden på ett direkt sätt utan har kommit att få rollen att skapa villkor för individen att själv skapa sin egen, eller sina barns, välfärd (Oelkers, 2012). Det förutsätter i nästa steg en syn på individen som ansvarig för sitt liv och sin välfärd och med kompetens och förmåga att just kunna ta det ansvaret. Genom att definiera föräldrar som experter på sina barn tillskrivs föräldrarna också en roll som ingen annan, inte heller staten, kan ersätta.

Vad föräldrarna behöver är att själva uppleva att de just är experter på sina barn. De behöver stöttning, bekräftelse och en känsla av att de klarar av, likväl som kunskap och förberedelse inför och i sitt föräldraskap. I propositionen beskrivs behovet av ett föräldrastöd utifrån vad föräldrarna beskrivs möta som nyblivna föräldrar.

Som förstagångsförälder har man även ofta svårt att i förväg föreställa sig vad föräldraskapet egentligen innebär avseende t.ex. ansvar, engagemang, krav på parrelationen och mindre egen tid. Föräldrar har därför ofta ett behov av kunskap och stöd av varandra, och av goda förebilder bland släkt och vänner. De behöver växa in i sin föräldraroll och känna sig trygga och bli bekräftade i den rollen för att kunna skapa en harmonisk och trygg uppväxtmiljö för barnen. (Prop. 2007/08:110, s. 57)

För att kunna tillgodose barnens behov måste föräldrarna först få sina behov tillgodosedda. Vilka behov föräldrar har definieras ganska detaljerat, det vill säga de behöver "stöd", "kunskap" och "förebilder", "känna sig trygga" och "bli bekräftade". Att vara förälder, vad "det egentligen innebär", beskrivs som något väldigt olikhet livet innan barnen kom, som svårt att i förväg föreställa sig. Föräldraskapet skrivs på så sätt fram som en tid och roll med särskilda förutsättningar och villkor. Med Faircloughs begrepp *word meaning* kan vi se hur "föräldraskap" fylls med en specifik mening och utesluter eventuella motstridiga tolkningar. Det innebär "ansvar", "engagemang", "avkall på egen tid" och "ställer krav på parrelationen". Genom att dels beskriva föräldraskapet som något speciellt och skilt från livet innan och dels förstagångsföräldern som ovetande och oförberedd motiveras också ett stöd. Att förbereda och informera blir i den här kontexten både nödvändigt och avgörande.

Halldén har sett likande tendenser i sina studier. Hon menar att föräldraskapet, att ha barn, allt mer kommit att ses som ett *projekt* (Halldén, 2010). Som projekt är föräldraskapet något skilt från tiden och livet innan barnen kom. Det innebär att gå in i något speciellt, något annorlunda med särskilda ramar och förutsättningar. I politiken kring föräldrastödet ses föräldrarna dels vara i behov av förberedelser inför detta projekt, men också stöttas *i* det. Föräldraskapet tillskrivs därmed innebörden av att vara något speciellt, något som kräver specifika kunskaper och förberedelser.

Med Faircloughs termer sker här en problematisering (*problematization*), det vill säga att ett visst fenomen skrivs fram *som* ett problem samtidigt som man också presenterar en viss lösning på det (Fairclough, 1992, s. 96f). Det problem som förs fram i politiken kring föräldrastödet är huvudsakligen barns och ungas psykiska ohälsa, men problemet identifieras vidare hos föräldern, det vill säga i osäkra, oförberedda och okunniga föräldrar som inte klarar av att hantera alla de krav som samhället ställer. Lösningen presenteras som en naturlig konsekvens av detta problem, det vill säga att erbjuda föräldrarna stöttning, en möjlighet till förberedelse, kunskap och information. I detta led läggs ansvaret på föräldern att ta del av stödet och att hantera tillvaron. Det skrivs tydligt fram, som jag tidigare visat, att föräldrar har ett ansvar, en roll att fylla och att det finns vissa förväntningar. Alternativa lösningar, som att förändra samhället som identifierats som kravfyllt och komplext, utesluts ur "problematiseringsledet". Att samhället är komplicerat skrivs varken fram som en anledning till att förändra samhället eller till att som föräldrar kapitulera. Istället ligger lösningen i stödet, det vill säga att som samhälle och stat erbjuda stöd och att som förälder ta del av det.

Att problemet i det första ledet identifieras i det komplexa samhället gör också att det berör alla föräldrar. Ingen kommer undan kraven som samhället ställer. Stödet ska också erbjudas alla föräldrar med barn mellan 0 – 18 år. På det sättet skuldbeläggs inte explicit någon enskild förälder eller grupp av föräldrar. Problemet ligger utanför den enskildes direkta skuld och i politiken positionerar man sig istället bredvid föräldrarna, visar förståelse och erbjuder hjälp via stödet. Samtidigt finns också ett tydligt ansvarsgörande där man påvisar att, trots samhällets komplexitet, har föräldrarna en roll att leva upp till. Stödet framställs på så vis kunna fylla glappet mellan det ansvar som tillskrivs föräldrarna och de svårigheter föräldrarna beskrivs möta.

Det behövs kompetenta föräldrar som klarar av att vara just föräldrar i den komplexa samtid som tecknas. Det är föräldrar som litar till sig



själva och till sin kompetens, som vågar ta ansvar. Det finns i den meningen en empowerment-diskurs i politiken kring föräldrastödet. Empowerment som begrepp används bara i propositionen, men tanken att stärka, motivera och skapa självreglerande subjekt finns i politiken kring föräldrastödet. Det handlar om att "stötta" och "stärka" och om att skapa självkänsla och om att skapa förutsättningar för föräldrar att känna sig "trygga" och "bekräftade". Att arbeta med självkänslan beskriver Cruikshank som ett sätt att möjliggöra för individer att leva upp till föreställningen om den goda medborgaren, att se sig själv och på så vis styra sig själv. Det handlar om att skapa ett möte mellan samhällets och individens mål, att få ett samhälle med medborgare som kan styra sig själva i "rätt" riktning (Cruikshank, 1999). Självsäkra, ansvarstagande föräldrar antas bättre kunna hantera den komplicerade samtiden och leva upp till de krav som ställs. Inte minst handlar det om föräldrar som ansvarar för och själva skapar sina barns välfärd. Det är ett ansvarstagande på flera nivåer som jag kommer diskutera i nästa avsnitt.

### *Föräldraskapet – ett trefaldigt ansvarstagande*

Barnens, föräldrarnas och samhällets väl möts kring föräldrarnas ansvarstagande. Ansvaret slutar inte vid barnens välfärd utan handlar också om samhällets välfärd. Föräldrarnas ansvar för att tillgodose barnens behov och rättigheter motiverar på så vis föräldrastödet på flera nivåer. Barndomen ses som en avgörande tid för att grundlägga psykisk och fysisk hälsa såväl som attityder och beteenden också senare i livet. Som förebyggande och främjande arbete handlar stödet därför inte bara om hur barnen mår och vad de gör idag, utan också om hur de kommer att må och vara som vuxna i ett framtida samhälle.

Föräldrars ansvar för barnen betonas genomgående i materialet. Vad som krävs av en förälder definieras till exempel i propositionen.

Föräldraskapet innebär ett stort ansvar. Föräldrar ska ha tålamod, tid och kraft för att hjälpa till rätta, ge stöd och råd och lösa olika problem. (Prop. 2007/2008:110, s. 57)

Ordet "föräldraskap" ges här meningen "ett stort ansvar". Modaliteten är stark, det vill säga det ges inget utrymme för tveksamheter kring innebörden av föräldraskap. Här ges exempel på vad en förälder "ska" leva upp till, det vill säga "ha tålamod", "tid" och "kraft" att hjälpa, stötta, ge råd och lösa problem. Vad föräldraskapet innebär framställs inte som förhandlingsbart. Bilden av det goda föräldraskapet konstrueras på så vis kring den ansvarstagande föräldern.

Föräldraskapet handlar också om ansvaret att tillgodose barnet dess rättigheter. Rättigheter som inte definieras av föräldrarna utan som definierats i barnkonventionen och vidare av regeringen. Ansvaret skrivs fram som ett *delegerat* ansvar (Oelkers, 2012, s. 104), det vill säga föräldrarna har i uppdrag att som föräldrar se till att barnens behov och rättigheter tas tillvara så som de definieras i konventionen och av regeringen.

I regeringens skrivelse, som behandlar hur regeringen ska ”stärka barnkonventionens genomslag i samhället”, utgör föräldrastödet en strategi.

Varje barn har rätt till omvårdnad och omsorg och att i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar få växa upp under goda och trygga förhållanden. Föräldrarna är i regel de viktigaste personerna i barnets liv. Det är föräldrarna som har huvudansvaret för barnets omvårdnad, uppfostran och utveckling. (Skr. 2007/-2008:111, s. 21)

Här definieras vad ”barn har rätt till” i form av ”omsorg”, ”omvårdnad” och ”utveckling”. Föräldrarna skrivs vidare fram som dem som har ”huvudansvaret” för att tillgodose barnen detta. Det finns inget utrymme till förhandling kring dessa rättigheter. Inte heller om föräldrarnas ”huvudansvar”. ”Huvudansvar” implicerar däremot också att det finns någon med ett ”biansvar”. Det kan förstås utifrån Oelkers sätt att beskriva den samtida välfärdsstaten som styrande på avstånd, där staten snarare har ansvaret att aktivera ansvarstagande än att verkställa det (Oelkers, 2012). Detta något otydliga sätt att beskriva föräldrarnas respektive samhällets ansvar för barnet uttrycks vidare i utredningen. I relation till ansvar för barnets rätt till ”lycka”, ”kärlek” och ”förståelse”, definierat i barnkonventionen, betraktas föräldrarna både ha ”huvudansvaret” och som de enda som kan erbjuda barnet detta.

Varje förälder är expert på sitt eget barn och har också huvudansvaret för att det får växa upp ”i en familjemiljö, i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse” som det står i inledningen till FN:s barnkonvention. Det kan ingen annan än föräldrarna erbjuda. (SOU 2008:131, s. 13)

Föräldrarna är ”huvudansvariga” för att barnen får en god uppväxt, så som den definieras i citatet, vilket i sin tur är ett citat från barnkonventionen. Som ”experter” kan ”ingen annan” än föräldrarna erbjuda barnen detta. Det lägger en tyngd vid det ansvar föräldrarna måste ta. Det möjliga ”biansvaret” som uttrycket ”huvudansvar” implicerar kan

i kontexten av föräldrastöd förstås som det ansvar staten tar i att förmå föräldrar att ta det ansvar som tillskrivs dem.

Barnkonventionen har, som i citatet ovan, en central position i hur innehållet av föräldrastödet presenteras i materialet. Regeringen gör en tolkning av konventionen och lyfter fram och belyser särskilda aspekter av den i texterna. Det finns med andra ord en intertextuell relation till barnkonventionen både implicit och explicit. Konventionen som sådan tillskrivs i materialet en tyngd och en position av vikt, men den intertextuella relationen till den ger också en tyngd till satsningen på föräldrastödet och till det ansvar som här tillskrivs föräldrarna. Genom att referera till, använda och *reartikulera* (Fairclough, 1992, s. 124) aspekter och tolkningar av konventionen går regeringen så att säga i allians med den. Hegemoni menar Fairclough handlar just om att skapa allianser, om att förhandla och integrera, men också om att skapa samförstånd mellan grupper (1992). Genom att bygga argumentationen om föräldrars ansvar med utgångspunkt i barnkonventionen ställer sig regeringen så att säga på barnkonventionens sida. Det ansvar regeringen tillskriver föräldrarna kan de, med sin tolkning, påvisa finns även i barnkonventionen. På så vis upprättas *i texterna* ett (tillfälligt) samförstånd om föräldrarnas ansvar mellan regeringens politik och barnkonventionen. Men som Fairclough påvisar utgörs hegemonin av konstant instabilitet (Fairclough, 1992, s. 92).

Ansvar för barnen handlar dock inte bara om ett ansvar för barnen i sig utan ett i förlängningen ansvar för samhället. Det uttrycks bland annat i utredningen.

Föräldrar behöver få känna att när de tar sin föräldraroll på allvar är det inte enbart betydelsefullt och livsavgörande för barnen utan också en viktig insats för hela samhället. (SOU 2008:131, s. 13)

”Föräldrarollen” ges här inte bara mening som ”betydelsefull” och ”livsavgörande” i relation till barnen utan också en mening som ”en viktig insats” för hela samhället. Det handlar här om att ”få” föräldrar att ”känna” detta dubbla ansvar. Ansvargörandet (Oelkers, 2012) ligger därmed också på en samhällslik nivå, *genom* ansvarstagande för barnen. Det dubbla ansvargörandet kan kopplas till de förändringsprocesser mot ”the investment state” som bland andra Lister identifierar (Lister 2003; Lister, 2008; Morel m.fl., 2012). Politiska åtgärder handlar allt mer om att investera i mänskligt kapital, att investera inför framtiden, och inte lika mycket om direkta ekonomiska åtgärder. Här har barnen en betydelsefull roll så som framtida vuxna medborgare. Ur en brittisk kontext visar Lister att den

investerande statens roll blivit att skapa medborgare som är anställningsbara, som står sig i global konkurrens och som själva tar ansvar för sin välfärd (Lister, 2003). Det handlar om att skapa framtida vuxna som själva kan hantera det komplicerade samhälle som beskrivs i materialet. Som Dahlstedt påvisar riktas denna fostran av framtida medborgare inte bara direkt till barnen, utan inte minst till föräldrarna vilka i sin tur fostrar barnen. På så sätt går styrningen av samhället också *genom* familjen (Dahlstedt, 2012; Donzelot, 1977).

Sambandet mellan att som förälder "ta föräldrarollen på allvar" och att göra en "insats för hela samhället" kan vidare förstås i ljuset av hur föräldern som förebild skrivs fram i texterna. I propositionen beskrivs föräldrarnas uppfattningar och beteenden ha en stor inverkan på barnen.

De [föräldrarna] är viktiga förebilder för sitt/sina barn. Barn tillägnar sig föräldrarnas uppfattning om vad som är rätt och fel och tar även i stor utsträckning efter deras beteenden och vanor. (Prop. 2007/2008:110, s. 57)

Föräldrarna ges här betydelsen av att vara "viktiga förebilder" för sina barn. Barnen väntas "ta efter", "tillägna sig" uppfattningar, beteenden och vanor från föräldrarna. Här skrivs en föreställning fram om barnen som passiva inför föräldrarnas beteende och vanor, vilka "tillägnar sig" och "tar efter". Barnen tillskrivs inte heller någon autonomi eller förmåga att reflektera och förhålla sig till föräldrarnas vanor och attityder. Det lyfter föräldrarnas beteenden och uppfattningar som speciellt viktiga. De framtida vuxna medborgare samhället får ställs här i mer eller mindre direkt relation till samtidens föräldrar.

Föräldrastödet handlar om ett stöd till ett gott föräldraskap och ansvarstagande på flera nivåer. Det sker dels som ett direkt ansvar för barnen, dels som ett indirekt ansvar för samhället. På det sättet är det också möjligt att tala om ytterligare en nivå av ansvarstagande för föräldrar, det vill säga ansvaret för att tillägna sig kunskap, att arbeta med sitt självförtroende som förälder och att skapa förutsättningar för ett gott föräldraskap. Det kan göras genom att ta del av föräldrastödet.

I sin analys av tidigare politik kring föräldrastöd (mellan 1978 och 1997) har Gleichmann sett vad hon beskriver som föreställningen om faran med familjen som en isolerad enhet. Att familjen behöver brytas upp från sin isolering framträder speciellt i de två första utredningarna (1978 och 1980). Bilden av familjen som isolerad lever dock kvar även 1997, men faran i isoleringen betonas inte lika starkt

(Gleichmann, 2004). Även om det inte är samma vokabulär som används i utredningen 2008 finns här en liknande tankegång. Föräldrarna måste vända sig mot samhället, se sina problem och söka hjälp för dem. I min tolkning ligger det i ansvarsgörandet av föräldern där bilden av den goda föräldern görs till en förälder som söker upp kunskap, stöd och hjälp, det vill säga öppnar upp familjen mot samhället. På ett likande sätt menar Cruikshank att den goda medborgaren är den medborgare som är delaktig, den som deltar i olika program, visar upp sitt inre för andra och arbetar med sin självkänsla. Det, menar hon, har närmast kommit att betraktas som en social skyldighet (Cruikshank, 1999).

Liknande ansvarsgörandet i en svensk kontext har betoningen på vikten av att föräldrar deltar i så kallad "parenting support" i en brittisk kontext fått en moralisk underton visar Gillies. Eftersom både problemen och lösningen identifieras på individnivå, det vill säga hos föräldrarna, framställs den förälder som inte "tar chansen" att förbättra möjligheterna för sina barn som en självisk förälder, likgiltig inför sitt barns framtid (Gillies, 2008, s. 99f).

Barnets och samhällets framtid läggs alltså i händerna på föräldrarna som ett ansvarstagande. Föräldrarna måste inse, få kunskap om och känna att ansvaret är deras. Det är de som kan ge sina barn en god uppväxt, tillgodose sina barns behov och rättigheter. Ingen annan kan träda in i deras ställe. Som framtida vuxna medborgare kommer barnen av idag utgöra samhällets framtid. De behöver därför föräldrar som kan ta ansvar både för sitt eget föräldraskap, men framförallt för sina barns välfärd.

Vikten vid föräldrarnas sätt att fostra kan vidare förstås i relation till vilka innebörder som läggs i barn och barndom vilket jag kommer att diskutera härnäst.

### **Barndomen och den sköra framtiden**

I detta kapitel diskuterar jag i två avsnitt vilka innebörder som läggs i barn och barndom i politiken kring föräldrastödet. I analysen av materialet har bilden av barnet som påverkbart och sårbart framträtt. Det är ett barn som står i beroende till sina föräldrar och där barndomen beskrivs som avgörande för barnets framtid. Barnen som formbara och sårbara inför sina föräldrar motiverar ett utökat stöd till föräldrarna i syfte att skapa bättre förutsättningar för barnen som vuxna. Men barn tillskrivs också en kompetens och autonomi, en förmåga att ställa sig utanför familjen och förmedla sina likväl som sina föräldrars behov.

### *Det sårbara, påverkbara barnet*

Barndomen beskrivs i politiken kring föräldrastödet som en bra tid för förebyggande och främjande insatser. Den förstås som en tid då barnen formas och en tid som påverkar dem genom livet. Det är en tid då "goda vanor" och "dåliga vanor" grundläggs. Barn beskrivs som formbara inför sin familj och omgivning. Det kan bland annat ses i detta citat från propositionen.

Barndomen är en dynamisk tid i livet som kännetecknas av snabba förändringar i både kropp och beteende. De levnadsmönster och vanor som grundläggs i tidig ålder följer ofta med och påverkar resten av livet. Barn och unga kan inte alltid välja den miljö de lever i och är extra känsliga för yttre påverkan. De långsiktiga effekterna av förebyggande insatser för att skapa goda levnadsvillkor kan av denna anledning vara särskilt stora om de sätts in tidigt i livet. De insatser som ges till barn och unga kan alltså betraktas som en investering som kommer människor till del senare i livet. (Prop. 2007/08:110, s. 17)

Här ges både orden "barndom" och "barn" mening. "Barndomen" skildras som en "dynamisk tid", en tid som kännetecknas av "snabba förändringar" och en tid som påverkar "resten av livet". På det sättet görs barndomen till en tid skild från det liv som per definition kommer efter. "Barndom" tillskrivs innebörden av att vara en speciell tid med speciella villkor och en tid då barnets "levnadsmönster och "vanor" grundläggs. "Barn" å sin sida tillskrivs en "extra känslighet" för "yttre påverkan". Barndomen är något speciellt, en avgörande tid som påverkar livet *efter* barndomen och barnen mycket känsliga. Det finns en interdiskursiv relation till föreställningar om barn och barndom som växte sig stark under 1900-talet. Barndomen kom att allt mer att förstås som en särskild tid med särskilda villkor och faror (Sandin, 2003). Barnets framtida liv som vuxen börjades ses som beroende av hur barnets uppväxt sett ut, hur det uppfostrats och hur familjeförhållanden varit (Andresen m.fl., 2011). I den samtida svenska familjepolitiken är det nu möjligt att se hur dessa sätt att tala om barndomen kommit att ta sig uttryck i stora och omfattande satsningar på förebyggande åtgärder.

I diskursen om barnet som påverkbart och känsligt inför sin omgivning öppnas både potentiella risker och möjligheter kring barnet. Det är åter möjligt att se hur en problematisering sker i politiken kring föräldrastödet. Det finns både en *risk* för att "dåliga" vanor grundläggs och en *möjlighet* till att grundlägga "goda" vanor. Att påvisa hur barndomens villkor står i nära förbindelse med barnets liv som vuxen

motiverar vidare att "investera" i barndomen som ett sätt att förhindra och förebygga att problem följer barnet in i vuxenlivet. Det blir en given konsekvens och åtgärd i diskursen.

Men strategierna handlar inte bara om att rikta insatser direkt mot barnen, utan mot familjen. Så som närmast barnet ses föräldrarna som avgörande för barnets framtida hälsa och därför viktiga att påverka. Det känsliga, sårbara barnet kräver en "barncentrerad" familj där barnets behov och "barnets bästa" utgör utgångspunkten i uppfostran och familjeliv. Det uttrycks till exempel i propositionen.

Goda relationer mellan barn och föräldrar ökar möjligheterna till en god hälsa under hela livet. En trygg anknytning till föräldrarna under de första levnadsåren är en avgörande förutsättning för god psykisk hälsa senare i livet. Föräldrarna har ett gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling och ska utifrån familjens livssituation och barnets behov se till hans eller hennes bästa. (Prop. 2007/08:110, s. 57)

"Goda relationer" mellan barn och förälder och "en trygg anknytning" till föräldrarna ställs här i direkt relation till "ökade möjligheter" och "avgörande förutsättning" till "god hälsa" och "psykisk hälsa" "under hela livet" och "senare i livet". Här etableras en kedja av orsak och verkan där relationen till föräldrarna under barndomen har en inverkan på barnets framtida liv. Modaliteten är stark vilket utesluter andra tolkningsmöjligheter i texten. Föräldrars påverkan på barns hälsa är "avgörande". Det ger en bild av barnet som i hög grad påverkbart och formbart och lägger en stor vikt vid hur föräldrarna uppfostrar och formar familjelivet. Barnet skildras i det närmaste som ett "oskrivet blad", som ett resultat av fostran och uppväxt. Det lägger vidare tyngd vid föräldrars "gemensamma ansvar" för barnets "uppfostran" och "utveckling" som uttrycks sist i citatet.

I relation till denna föreställning om barnet som formbart och påverkbart utgör familjen både en potentiell risk och en gynnsam plats för barnet. I utredningen beskrivs på vilket sätt föräldrastödet är viktigt ur en folkhälsosynpunkt och i relation till risk- och skyddsfaktorer. Dessa, konstaterar man kan identifieras både på individ-, familje- och samhällsnivå, likväl som i skolan och kamratgrupper. Familjen beskrivs dock som den viktigaste faktorn.

Familjen är sannolikt den viktigaste risk- eller skyddsfaktorn så länge barnen bor hemma. En nära och förtroendefull relation mellan barn och föräldrar med balans mellan tydlig gränssättning och kärlek/värme är en viktig skyddsfaktor. Tydliga normer och

förväntningar, god anknytning samt att uppmärksammas för positiva handlingar är ytterligare exempel på skyddsfaktorer. Bristande tillsyn, föräldrar som är positiva till normbrytande beteenden, till exempel alkohol och droger, allvarliga konflikter mellan föräldrar eller mellan barn och föräldrar är exempel på riskfaktorer. (SOU 2008:131, s. 52)

Familjen är både en "risk- och skyddsfaktor" för barnet. Det är med andra ord inte självklart att familjen bara är bra för barnet. Här redogörs för beteenden, relationer och attityder som utgör en risk respektive ett skydd. De riskfyllda familjeförhållandena utgörs av "konflikter", "bristande tillsyn" och positiva attityder till "normbrytande beteenden". De skyddande utgörs å sin sida av "tydliga förväntningar" och "normer", "gränssättning", "förtroende" och "uppmärksamhet", och balans däremellan. Familjen och föräldraskapet kan både vara en risk och ett skydd för barnet.

Barnens framtid, utveckling och hälsa ställs i nära samband till föräldrars uppfostran och till familjelivet. Barnet som känsligt och påverkbart har lätt att ta efter föräldrars vanor och levnadsmönster. Barndomen är en avgörande tid för hur barnet kommer att leva, må och bete sig också senare i livet. Familjen utgör därför både en risk och ett skydd för barnet och dess hälsa. Det känsliga barnet och den avgörande relationen mellan föräldrar och barn lägger tonvikten vid föräldrarnas möjligheter att påverka och förändra utsikterna för barnet.

Gillies ser en likande fokusering på föräldrarnas avgörande roll för barnens framtid inom brittisk familjepolitik. Hon menar att omsorg för barn generellt ses som en klasslös aktivitet och att föräldrastöd därför presenteras som en verkningsfull resurs för alla föräldrar. I familjepolitiken handlar därför allt fler åtgärder om guidning och kompetenshöjning och allt mindre om materiell eller praktisk hjälp (Gillies, 2008).

I politiken kring föräldrastödet sker en identifiering av både problem och lösning på familje- och individnivå som tar utgångspunkt i det påverkbara barnet och föräldrars avgörande roll för barnets liv och framtid. Statens uppgift är att genom föräldrastödet gå in med information och stöttning till föräldrarna för att så att säga påverka och forma barnen på "rätt sätt". Det är ett förebyggande arbete där insatserna under barndomens ses som viktiga för framtiden, men också där resultatet av stödet siktas längre fram i barnets liv, som vuxen. Det sårbara, påverkbara barnet kan därför sägas också utgöra bilden av en sårbar, påverkbar framtid.



### *Det kompetenta, deltagande barnet*

I politiken kring föräldrastöd skrivs vikten av att se barnet som kompetent fram. Det handlar om en kompetens att vara delaktig, höras och att förhålla sig till familjens behov och förutsättningar. Det är ett barn som både kan identifiera och uttrycka sina och föräldrars behov av stöd och kan där med vara en del av utvecklingen av föräldrastödet.

I skrivelsen betonas att regeringens barnpolitik ska genomsyra all politik som rör barn inom alla politiska områden. Vad det innebär definieras närmare.

Det [att barnrättsperspektivet ska genomsyra alla politikområden] innebär att med utgångspunkt i de särskilda rättigheter som gäller varje flicka och pojke, se barn som kompetenta individer som ska respekteras och vara delaktiga i beslut som rör dem. (Skr. 2007/08:111, s. 4)

All politik som rör barn "ska" se barn "som kompetenta individer", som "ska" "respekteras" och "vara delaktiga". Modaliteten är intressant här då barn inte skrivs fram *varande* ("är") kompetenta, och därför ges utrymme till delaktighet, utan barn ska ses *som* kompetenta. Med Faircloughs begrepp är det möjligt att tala om att det pågår en *diskursiv kamp* om hur barn ska förstås. Implicit i uttrycket "som kompetenta" finns ett mål om att *etablera* en syn på barn som kompetenta.

Utöver detta implicita mål finns även målet om att barn ska "respekteras" och "vara delaktiga" i beslut som rör dem. Detta mål tas upp i direktivet och utredningen, men inte i propositionen. I direktivet till utredningen ges tydliga instruktioner om att barns och ungas perspektiv på föräldrastöd ska höras i utredningen.

Ett barnperspektiv innebär också att barn och unga ska vara delaktiga och ha möjlighet att komma till tals i frågor som berör dem och att deras åsikter ska tillmätas respekt. Utredaren ska därför på så sätt som utredaren finner lämpligt höra och samråda med barn och unga i olika åldrar om hur de ser på föräldrars behov av stöd och hjälp i sitt föräldraskap och hur stödet kan utvecklas. (Dir. 2008:67, s. 4)

Här ges "barnperspektiv" en innebörd, det vill säga barns och ungas "delaktighet", "möjlighet att komma till tals" och "respekt" för barns och ungas åsikter. Utifrån det definierade barnperspektivet ska utredaren "höra" och "samråda" med barn och unga om hur de ser föräldrars behov av stöd och hjälp, men också hur stödet kan utvecklas. Här finns en intertextuell och interdiskursiv relation till skrivelsen

och till barnkonventionen. Det ger uppdraget tyngd och en bild av att regeringen står på barnens sida. Barns kompetens och rätt att delta och höras är inte en fråga för diskussion i direktivet utan en del av uppdraget. Det finns så att säga här en etablerad föreställning om att det är rätt och viktigt.

I de två ovanstående citaten uttrycks de olika rättigheterna på skilda sätt. Barn "ska vara delaktiga" och ska ges "möjlighet att komma till tals" i frågor som rör dem. Det finns alltså en stark betoning på barns deltagande medan att komma till tals uttrycks som en möjlighet barn ska ges. I den bemärkelsen är barnens rättigheter inte bara möjligheter utan innebär också ett visst krav på barn att delta. Rättigheterna medför möjligheter att som barn göra sin röst hörd men också en förväntan om engagemang och deltagande.

Utredningen följer direktivets uppdrag och presenterar genom vilka metoder man tagit del av barns åsikter och vad de uttryckt på olika områden, men behandlar inte hur man ser på barns deltagande och kompetens. Det är bara de allra yngsta som utesluts ur utredningens arbete då de "(...) inte kan förväntas ha någon uppfattning om vilket stöd föräldrar är i behov av (...)" (SOU 2008:131, s. 47). Begränsningar i barns kompetens läggs därmed vid ålder.

Det kompetenta barnet tillskrivs autonomi från familjen och föräldrarna och kan se vilka behov både barnet själv har, men också hur föräldrarna kan hjälpas till att bli bättre föräldrar. I och med att man succesivt kommit att tillskriva barn kompetens och vilja att uttrycka sina åsikter har man, menar Sandin, upphävt en skillnad som tidigare gjorts mellan barn och vuxna. Likt vuxna både kan och ska barn göras delaktiga och höras i angelägenheter som rör dem (Sandin, 2003). På ett liknande sätt menar Lister att man genom att skapa utrymme för barn att delta i beslut och debatt markerar att man ser barn som medlemmar av samhället och att det i sin tur kan medföra att barns känsla av att tillhöra stärks (Lister, 2008). Liksom det behövs kompetenta föräldrar behövs kompetenta framtida medborgare som både vet och kan ta vara på sina rättigheter och själva forma sitt liv. För det behövs samtidigt skydd och stärkande av barnens rättigheter, att barnen ges möjlighet att påvisa sina behov och att barnen faktiskt också själva är delaktiga i skapandet av deras välfärd.

## Avslutande diskussion

I denna avslutande diskussion kommer jag sammanfatta och diskutera resultaten från analysen av materialet. Syftet var att, i ljuset av

den pågående förändringen inom familjepolitiken, studera vilka typer av relationer mellan stat/samhälle, familj, föräldrar och barn som förhandlas och omförhandlas i det samtida offentliga materialet om föräldrastöd. Detta har jag gjort med utgångspunkt i Faircloughs kritiska diskursanalys.

Utgångspunkten, det vill säga huvudproblemet, för satsningarna på stöd till föräldrar ligger alltså i vad man identifierat som barns försämrade psykiska och fysiska hälsa. Insatserna, det vill säga stödet riktas däremot inte till barnen utan till föräldrarna. Men trots det identifieras inte skulden direkt hos dem utan i samhället som beskrivs som kravfyllt och komplext. Samhället skrivs dock fram utan agens, utan någon ansvarig som kan förändra det. Kraven kommer inte från någon, de är ett faktum som föräldrarna måste förhålla sig till.

Åtgärden i politiken är stöd till föräldrar. För att förbygga psykisk och fysisk ohälsa hos barnen behöver föräldrarna stöttas till att förmå hantera samhällets alla krav och leva upp till den roll och den uppgift de har i sitt föräldraskap. Här upprättas ett "kontrakt" mellan föräldrar och samhället. Föräldrarna ska, trots svårigheterna, leva upp till kraven på föräldraskapet och samhället ska i sin tur stötta dem i att göra det. För stöd, det behöver föräldrar. Det skrivs tydligt fram. Stödet handlar dock inte om att gå in i föräldraskapet och ta över, eller om att erbjuda materiella åtgärder, utan om att stötta föräldrar att hantera de svårigheter de möter. Här betonas också vikten av att stötta föräldrar till att uppleva att det är de som är experter på sina barn. Vad som sker här är med Faircloughs termer en diskursiv kamp som handlar om att föra fram problem och lösning på ett speciellt sätt och samtidigt utesluta andra sätt att identifiera och lösa problem.

Vad som förs fram är en individualisering av "problemlösningen". Här finns en syn på individen och föräldern som kompetent, även om kompetensen ibland måste plockas fram och stimuleras. Det som är möjligt att se här är vad Oelkers kallar en styrande stat med rollen att förmå individer att själva skapa sin och sina barns välfärd (Oelkers, 2012). Som Gillies påpekar har det skett ett skifte där åtgärder snarare handlar om kunskap och kompetens än åtgärder som förändrar strukturer (Gillies, 2012; 2003). Föräldraskapet har blivit ett projekt och innebär en särskild och speciell roll som kräver speciella kunskaper och färdigheter för att klaras av (Halldén, 2010; Gillies; 2012).

Vad som också sker är en delegering av ansvar till, och ett ansvarsgörande av föräldrarna (Oelkers, 2012). Vilket ansvar föräldrar har

definieras inte först och främst av föräldrarna själva, utan av staten och i barnkonventionen. Föräldrarnas ansvar är att verkställa. Ansvarsgörandet ligger också i statens stöttande och informerande för att förmå föräldrar att leva upp till sin roll. Den intertextuella relationen till barnkonventionen stärker detta ansvarsgörande. Genom att reartikulera vissa tolkningar och aspekter av den går regeringen i allians med konventionen och regeringens delegering av ansvar får en tyngd samtidigt som barnkonventionen i sig etableras som gällande inom familjepolitiken.

Föräldrars ansvar sträcker sig dock längre än för barnens välfärd. Föräldrarna har också ett ansvar för samhället, genom sitt ansvar för barnen. De har en viktig uppgift i att vara goda föräldrar till en generation av framtida medborgare. I denna uppgift ligger också ansvaret att ta del av föräldrastödet, att förbättra sig själva som föräldrar och ta del av den kunskap som finns.

I politiken för föräldrastöd är det på så sätt möjligt att se hur lösningen på problemet om barns försämrade hälsa läggs hos föräldrarna som ska stötts till att ta ansvar för barnens välfärd. Stöttning och delegering av ansvar hänger på så vis ihop.

Som framtida medborgare är barnen viktiga att investera i. De blir med Listers begrepp *citizens-in-becoming* (Lister, 2003; 2008). De utgör inte bara sin egen, utan också samhällets framtid. När föräldrar fostrar sina barn formar de samtidigt framtiden. Vikten av att föräldrar är goda föräldrar förstås vidare i relation till vad som läggs i barnet. Det är ett formbart barn som lätt påverkas av föräldrarnas beteenden och vanor. Barndomen ses som en speciell tid där vanor och beteenden grundläggs vilka följer med och påverkar resten av livet. Föräldrarna och familjen utgör på så vis både en risk och ett skydd för barnets framtid. Det lägger en tyngd i det ansvar som tillskrivs föräldrarna att dels ställa barnet och dess behov och rättigheter i centrum, dels ta del av den kunskap och det stöd som erbjuds. Ansvaret att forma sig själva som goda föräldrar blir därför närmast en plikt. Den förälder som så att säga väljer bort att förbättra sig själva är en förälder som samtidigt väljer bort att skapa bättre förutsättningar för sina barn och för samhället.

Barnet skrivs i texterna också fram som kompetent att ställa sig utanför familjen och uttrycka sina likväl som sina föräldrars behov. Här drivs en diskursiv kamp om att etablera en syn på barn som kompetenta att vara delaktiga i frågor som rör dem. Rättigheterna att höras och vara delaktig innebär inte bara möjligheter utan också krav

på att barnen faktiskt är del av utformandet av stödet. Framtiden behöver kompetenta föräldrar, men också kompetenta barn som tidigt kan se sig själva och sina behov, som förmår uttrycka dem och som aktivt deltar i formandet av sin egen välfärd. På så vis görs inte bara föräldrarna utan i viss mån också barnen ansvariga för sin välfärd såväl som för sin framtid.



## Referenser

Andresen, Astri, Gardarsdóttir, Ólöf, Janfelt, Monika, Lindgren, Cecilia, Markkola, Pirjo & Söderlind, Ingrid (2011) *Barnen och välfärdspolitiken. Nordiska barndomar 1900-2000* (Stockholm: Institutet för framtidsstudier, Didaldos förlag).

Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower. Democratic Citizens and Other Subjects* (Ithaca & London: Cornell University Press).

Dahlstedt, Magnus (2012) "När hemmet förvandlats till en krigszon'. Föräldraideal, *nanny*-tv och viljan att coacha" i Petersson, Kenneth, Dahlstedt, Magnus & Plymoth, Birgitta (red.) *Fostran av framtidens medborgare. Normer och praktiker bortom välfärdsstaten* (Lund: Sekel Bokförlag).

Donzelot, Jacques (1977/97) *The Policing of Families* (London: The Johns Hopkins University Press).

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change* (Cambridge/Malden: Polity Press).

Fairclough, Norman (1995) *Critical Discourse Analysis: the critical study of language* (London: Longman).

Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse: textual analysis for social research* (London/New York: Routledge).

Gillies, Val (2008) "Perspectives on Parenting Responsibility: Contextualizing Values and Practices" i *Journal of Law and Society* vol. 35, nr. 1 mars 2008.

Gillies, Val (2012) "Family Policy and the Politics of Parenting: From Function to Competence" i Richter, Martina & Andresen, Sabine (red.) *The Politicization of Parenthood. Shifting private and public responsibilities in education and child rearing*, (Dordrecht/New York: Springer).

Gleichmann, Lee (2004) *Föräldraskap mellan styrning och samhälls- omvandling. En studie av syn på föräldrar och relation mellan familj och samhälle under perioden 195 - 1997* (Stockholm: HLS Förlag).

Gustafsson, Inga (2010) "Det eviga projektet att göra föräldrar till bättre föräldrar" i Gustafsson, Inga & Kihlbom, Magnus (red.) *Ta föräldrar på allvar. Om föräldraskap och föräldrastöd* (Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa & Ester Bomans stiftelse).

Halldén, Gunilla (2010) "Föräldrastöd och rådgivning som en tidspegel" i Gustafsson, Inga & Kihlbom, Magnus (red.) *Ta föräldrar på allvar. Om föräldraskap och föräldrastöd* (Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa & Ester Bomans stiftelse).

Johansson, Kerstin (2012) "Mellan stöd och kontroll. Prevention riktad mot föräldrar, barn och unga" i Petersson, Kenneth, Dahlstedt, Magnus & Plymoth, Birgitta (red.) *Fostran av framtidens medborgare. Normer och praktiker bortom välfärdsstaten* (Lund: Sekel Bokförlag).

Koffman, Laurence (2008) "Holding Parents to Account: Tough on Children, Tough on the Causes of Children" i *Journal of Law and Society* vol. 35, nr. 1 mars 2008.

Kutscher, Naida (2012) "Families, Professionals, and Responsibility" i Richter, M. & Andresen, S. (red.) *The Politicization of Parenthood. Shifting private and public responsibilities in education and child rearing*, (Dordrecht/New York: Springer).

Lister, Ruth (2003) "Investing in the Citizen-workers of the Future: Transformations in the Citizenship and the State under the New Labour" i *Social Policy & Administration* vol. 27, nr. 5.

Lister, Ruth (2008) "Investing in Children and Childhood: A New Welfare Policy Paradigm and its Implications" i *Comparative Social Research*, vol. 5: *Childhood: Changing Contexts*.

Lundqvist, Åsa (2007) *Familjen i den svenska modellen* (Umeå: Boréa bokförlag).

Morel, Nathalie, Palier, Bruno & Palme, Joakim (2012) "Beyond the welfare state as we knew it?" i *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*, Morel, Nathalie, Palier, Bruno & Palme, Joakim (red.) (Bristol/Chicago: The Policy Press).

Oelkers, Nina (2012) "The Redistribution of Responsibility Between State and Parents: Family in the Context of Post-Welfare State Transformation" i Richter, Martina & Andresen, Sabine. (red.) *The Politicization of Parenthood. Shifting private and public responsibilities in education and child rearing*, (Dordrecht/New York: Springer).

Parton, Nigel (2008) "The 'Change for Children' Programme in England: Towards the 'Preventive-Surveillance State'" i *Journal of Law and Society* vol. 35, nr. 1 mars 2008.

Petersson, Kenneth, Dahlstedt, Magnus & Plymoth, Birgitta (2012) "Inledning. Fostran av framtidens medborgare – en bakgrund" i



Petersson, Kenneth, Dahlstedt, Magnus & Plymoth, Birgitta (red.) *Fostran av framtidens medborgare. Normer och praktiker bortom välfärdsstaten* (Lund: Sekel Bokförlag).

Rose, Nikolas (1999) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press).

Sandin, Bengt & Halldén, Gunilla (2003) "Välfärdsstatens omvandling och en ny barndom" i Sandin, Bengt & Halldén, Gunilla (red.) *Barnets bästa – en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering* (Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion).

Sandin, Bengt (2003) "Barndomens omvandling från särart till likart" i Sandin, Bengt & Halldén, Gunilla (red.) *Barnets bästa – en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering* (Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion).

Sandin, Bengt (2011) "Föräldraskap – ett konstant samhällsproblem" i *Locus* nr. 2 2011.

Socialdepartementet, S2010/5353/FH *Uppdrag till Statens folkhälsoinstitut att fördela medel för att utveckla riktat föräldrastöd.*

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod* (Lund: Studentlitteratur).

Zelizer, Viviana A. (1994) *Pricing the Priceless Child. The Changing Social Value of Children* (Princeton/New Jersey: Princeton University Press).

## Material

Socialdepartementet, Dir. 2008:67 *Nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap.*

Socialdepartementet, Prop. 2007/2008:110 *En förnyad folkhälsopolitik.*

Socialdepartementet, Skr. 2007/2008:111 *Barnpolitiken – en politik för barnets rättigheter.*

SOU 2008:131 *Föräldrastöd en vinst för alla. Nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap* Davidson, Inger m.fl. (utredare), (Stockholm: Fritzez).



## Summary

Contemporary policy on parental support in Sweden, based on the official report SOU 2008:131 *Föräldrastöd en vinst för alla*, is studied in the article. An expanded and general parental support addressed to all parents with children between the ages of 0 and 18 years is advocated. In recent decades, the welfare state has undergone a number of transformations. The state increasingly holds the role of enabling the individual to create his or her own welfare, for example through prevention. The increased investments in parental support can be seen as a part of this change. The aim of the article is to, in light of the ongoing transformation processes, study what types of relations between the state/society, family, parents and children are negotiated and renegotiated in the official report SOU 2008:131, as well as a government bill (Prop. 2007/2008:110), directive (Dir. 2008:67) and communication (Skr. 2007/2008:111), all forming the basis of contemporary parental support. It is studied how children, childhood, family and parenting are constructed in the political texts on parental support and how the investments in support to parents is motivated. The problem that is stated to form the foundation for the investments in support to parents is identified as children's deteriorating mental and physical health. The analytical as well as theoretical reasoning is based on Norman Fairclough's critical discourse analysis (CDA). The main problem forming the foundation for the investments in support to parents is identified as children's deteriorating mental and physical health. The analysis shows that although the support is directed at the parents, they are not blamed in any direct way. It is rather society, defined as very complex and demanding, that is identified as the main cause. To be able to deal with parenthood in such a society, parents are considered to be in need of support to build their self-esteem and trust in their own competence. Parental responsibility is emphasized in the texts, and identified at three levels: responsibility for the welfare of their children and the welfare of society, as well as responsibility to take part in the support offered by society. Children are described as vulnerable and malleable in relation to the family. Thus, parents are identified as both a potential problem and solution in relation to a child's deteriorating health. The Convention on the Rights of the Child is given a central role in the texts, and a view of children as competent to participate in the construction of the parental support is established. This entails not only increased opportunities for children, but to some extent also requirements for children to participate.



**Linköping University**

Department of Thematic Studies – Child Studies



